

بررسی نظرات بهره‌برداران در خصوص استفاده چند منظوره از مراتع ییلاقی چهارباغ در استان گلستان

رضا یاری^{۱*}، سیده محبوبه میرمیران^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

چکیده

استفاده چندمنظوره و سرمایه گذاری در منابع بالقوه موجود در مراتع مانند استفاده از گیاهان دارویی و همچنین توجه به صنعت گردشگری و اکوتوریسم می تواند افراد محلی را از فوایدی از جمله اشتغال و درآمدزایی بهره مند سازد. بنابراین این پژوهش با هدف بررسی نظر بهره‌برداران در خصوص بهره‌برداری‌ها، پتانسیل‌ها، امکانات، میزان درآمد و آموزش در مورد مراتع ییلاقی چهارباغ استان گلستان انجام شد. انجام مصاحبه از بین ۲۷ بهره‌برداران انجام پذیرفت. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات افراد متخصص و دارای تجربه در این زمینه تایید و همچنین پایایی پرسشنامه با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ برآورد گردید. پایایی پرسشنامه برای بهره‌برداران برابر ۰/۸۱ به دست آمد که در محدوده مناسب و مطلوبی قرار داشت. نتایج نشان دهنده بالاترین علاقه‌مندی، تجربه خوب، پتانسیل مراتع و امکانات و تجهیزات از دیدگاه بهره‌برداران در زمینه فعالیت‌های دامداری و چرای دام و کمترین میزان آن‌ها نیز در فعالیت‌های بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی می‌باشد. به طوری که ۴۸/۱ درصد علاقه زیاد و خیلی زیاد به فعالیت و کسب درآمد، ۷۷/۷۸ درصد به تجربه خوب مراتع چهارباغ و ۸۱/۴۸ درصد آنان نیز به پتانسیل زیاد و خیلی زیاد مراتع و بالغ بر ۸۸ درصد آن‌ها نیز به امکانات زیاد و خیلی زیاد مراتع در زمینه دامداری و چرای دام اشاره کردند. بیشترین میزان موافقت با حضور زنبورداران و همچنین بیشترین میزان درآمد نیز در فعالیت زنبورداری مشاهده شد. ۷۰/۳۷ درصد بهره‌برداران موافقت زیاد و خیلی زیاد با حضور زنبورداران در این مراتع داشتند و از دیدگاه بالغ بر ۵۰ درصد آن‌ها این فعالیت از بالاترین میزان درآمد برخوردار می‌باشد. بیشتر از ۷۴ درصد بهره‌برداران نیز نیاز به آموزش زیاد و خیلی زیاد در زمینه بهره‌برداری از گیاهان دارویی را بیان کردند. به طور کلی نتایج نشان دهنده پتانسیل مطلوب منطقه جهت استفاده چندمنظوره به ویژه در زمینه فعالیت‌های دامداری و زنبورداری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اکوتوریسم، پایداری اکولوژیک، گیاهان دارویی، معیشت جایگزین

^{۱*}استادیار پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مشهد، ایران. varireza1364@gmail.com

^۲استادیار پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مشهد، ایران.

مقدمه

شامل بهره‌گیری هماهنگ از مرتع در جهت هدف‌ها و استفاده‌های متعدد بهره‌برداران با توجه به مسائل اجتماعی و اقتصادی آنان، می‌باشد و عبارت است از مدیریت تلفیقی استفاده از مراتع که قادر باشد به بهترین وجه نیازها و خواسته‌های جوامع انسانی را برآورده کرده و در حین حال بهترین و کامل‌ترین تطابق و پایداری را با اراضی داشته باشد (۱۶). استفاده چندمنظوره از مراتع، یکی از چالش‌های پیش روی بهره‌برداران می‌باشد که براساس آن می‌توان فشار چرا در مراتع را کاهش داده و گامی در جهت افزایش رفاه و توانمندسازی بهره‌برداران و حفظ و ارتقای خدمات اکوسیستم برداشت (۴ و ۱۳). توان تولید و ظرفیت مراتع با توجه به توان اکولوژیک در هر منطقه آب و هوایی، محدود و متفاوت است، از طرفی با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی و متناسب با پیشرفت تکنولوژی و ضروریات زندگی، نیازمندی‌های خانوارهای مرتعداران نیز تغییر خواهد کرد؛ لذا در هر منطقه آب و هوایی، باید سه عنصر انسان، دام و مرتع مورد مطالعه قرار گیرد تا اندازه واحد مناسب بهره‌برداری مشخص شود (۱).

هرنوع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری متمرکز بدون حضور و مشارکت مردم محلی که بهره‌برداران و ذینفع اصلی مراتع محسوب می‌شوند، ناموفق بوده و با شکست مواجه خواهد شد. از طرفی در بسیاری موارد به دلیل پایین بودن درآمد بهره‌برداران و عدم تامین هزینه‌های حداقل معیشت فشار مضاعفی بر منابع مرتعی وارد می‌شود. عدم کنترل ورود و

مراتع کارکردهای متنوعی دارند که استفاده بدون توجه به شناخت پتانسیل آن‌ها سبب تخریب و بروز سیرقه‌قرایی این منابع می‌شود (۶). علل تخریب و مشکلات موجود در مراتع طبق نظر بهره‌برداران و کارشناسان به چهار دسته اصلی تقسیم می‌شوند که شامل خشکسالی و در نتیجه کمبود منابع آب، ضعف مدیریت چرا، ضعف سازمانی و نبود قوانین و مقررات پیشگیرانه و مسائل اقتصادی و کمبود درآمد اقتصادی بهره‌برداران می‌باشد.

با استفاده از چهارراهکار اصلی مدیریتی طبق روش تعمیم یافته هت‌کوت، که شامل مقابله با خشکسالی و کمبود بارش، اشتغال‌زایی و استفاده چندمنظوره از کارکردهای مختلف در قالب شرکت‌های تعاونی، رعایت اصول مدیریت چراي دام و رعایت قوانین و مقررات وضع شده توسط مجریان می‌باشد، می‌توان با مشکلات موجود در مراتع مقابله نمود (۱۸). استفاده چندمنظوره از مراتع برای اولین بار در دهه ۱۹۰۰ در کشور آمریکا پایه‌گذاری شد و اساس آن این‌گونه مطرح شد که سایر استفاده‌ها و کارکردها از مرتع مانند استفاده‌های تفریحی و همچنین استفاده‌های فرعی از محصولات مرتعی مانند گیاهان دارویی و پرورش زنبورعسل از مراتع بتواند با استفاده‌های تولیدات دامی و چراي دام (علوفه تولیدی) رقابت کند (۲). فلسفه استفاده چندمنظوره از مراتع و توجه به تمام استفاده‌های مجاز از مرتع، بیشترین سود را برای جامعه خواهد داشت. استفاده چندمنظوره

خیلی سرد می باشد و فصل زمستان، پوشیده از برف و یخبندان میباشد) و از محل بهره برداری از گیاهان دارویی ۷/۷۱ و از محل علوفه چرای دام ۱/۱۳ میلیون ریال در هکتار بود. به عبارتی سهم گیاهان دارویی از کل ارزش مورد انتظار حاصل، ۸۷ درصد بود(۸).

ارزیابی رویکردهای مختلف تعیین شایستگی مراتع برای بهره برداری از گیاهان دارویی در مراتع کوهستانی ارشد چمن آذربایجان شرقی نشان داد که تنها دو درصد مراتع از شایستگی خوبی برای بهره برداری برخوردار بودند. نتایج حاصل نشان دهنده شایستگی کمتر این مراتع برای بهره برداری از گیاهان دارویی در مقایسه با چرای دام در این مناطق بود. بنابراین بایستی جهت کاهش فشار چرای دام و افزایش تنوع گیاهان دارویی در چارچوب استفاده های چندمنظوره از مراتع بر سایر کارکردهای استفاده از مرتع مانند اکوتوریسم و زنبورداری در این مناطق توجه نمود(۱۵).

زنبورداری یکی از مهم ترین استفاده های جنبی از مرتع می باشد که به شرط اشتغال افراد بومی و خارج نشدن ارزش اقتصادی از حوزه، می تواند نقش کمک کننده ای در افزایش درآمد اقتصادی منطقه بدون تخریب منابع طبیعی داشته باشد. جذابیت گونه ها برای زنبورعسل به عنوان معیارهایی از قابلیت اکوسیستم در ارائه خدمت گرده افشانی در نظر گرفته می شود. نتایج نشان دهنده تاثیر منفی چرا بر جمعیت گونه های با جذابیت خوب و متوسط برای زنبورعسل و در نتیجه کاهش خدمات گرده افشانی در مراتع می باشد(۱۱).

خروج دام و نبود مدیریت اصولی و افزایش رقابت برای نگهداری دام بیش از حد ظرفیت مرتع و تهیه علوفه مورد نیاز دام به دلیل تورم اقتصادی در سال های اخیر، مهم ترین عوامل مؤثر بر تخریب مراتع شهرستان نمین در استان اردبیل بوده است.

در این راستا برای کاهش تخریب مراتع بایستی از طریق مشارکت دادن بهره برداران در برنامه ریزی و اجرای طرح های مرتعداری، اصلاح مراتع، مدیریت زمان استفاده صحیح از مراتع، ارائه تسهیلات وام به دامداران و مرتعداران ساکن روستا و برگزاری دوره های آموزش و ترویج توسط کارشناسان مجرب منابع طبیعی در جهت افزایش دانش مرتعداران اقدام نمود (۹ و ۱۲).

از راهکارهای توسعه پایدار مراتع توجه به طرح هایی است که تولیدات فرعی مراتع (از جمله تهیه گیاهان دارویی، تهیه مواد مورد استفاده در صنایع دارویی و آرایشی و بهداشتی و بهره برداری از تولیدات شهد و گرده گیاهان و...) را مدنظر قرار می دهند. بنابراین شناخت گیاهان دارویی مراتع و تعیین شایستگی و برآورد اقتصادی بهره برداری از آنها می تواند در مدیریت استفاده های چندمنظوره از مراتع مورد استفاده قرار گیرد. درآمد ناخالص حاصل از برداشت گیاهان دارویی در یک دوره برداشت بالغ بر ۱۱۶ میلیون ریال در هکتار برآورد شد. ارزش مورد انتظار هر هکتار از مراتع منطقه علی آباد موسیری در کوه رنگ بختیاری (با استناد به طبقه بندی اقلیمی گوسن، اقلیم منطقه، خیلی مرطوب و فراسرد می باشد که دارای تابستانهای معتدل و خنک و زمستانهای

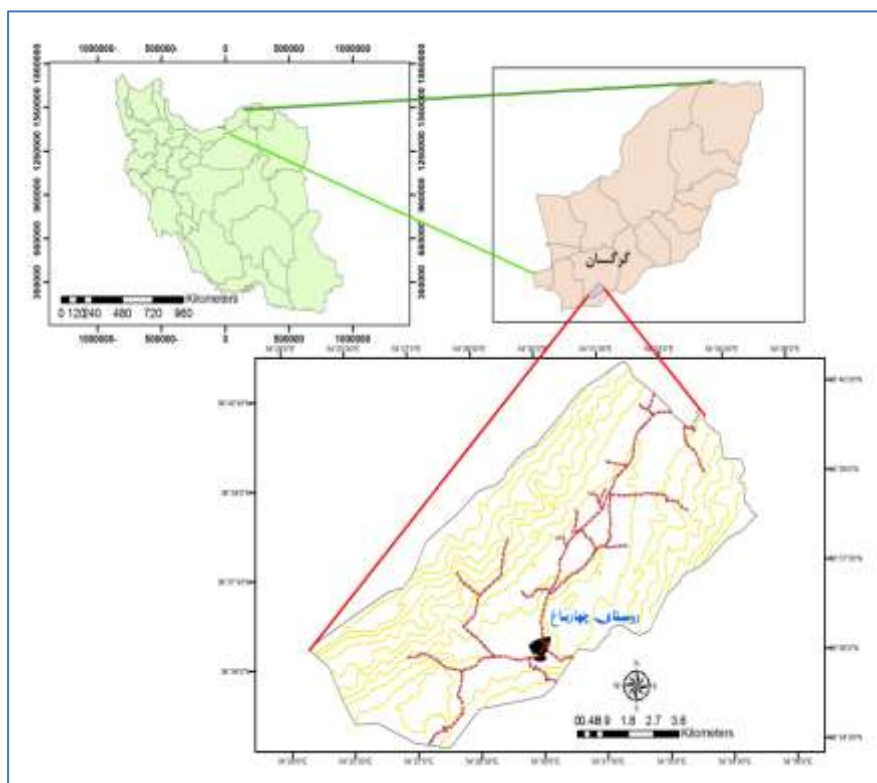
مواد و روش

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه مراتع ییلاقی چهارباغ استان گلستان با وسعتی در حدود ۸۸۶۵/۶۸ هکتار در فاصله ۴۵ کیلومتری جنوب شرقی گرگان و در دامنه‌های جنوبی رشته کوه البرز قرار دارد. مختصات جغرافیایی منطقه ۳۶" ۴۰' ۳۹° تا ۳۹° ۲۸' ۳۹" عرض شمالی و ۳۶" ۴۰' ۳۹° تا ۳۶" ۳۵' ۴۴" طول شرقی می‌باشد. این منطقه جزء مراتع ییلاقی استان گلستان بوده که در گذر بین ناحیه رویشی هیرکانی و منطقه رویشی نیمه استپی قرار دار (۵).

با توجه به این مطلب که جامعه روستایی کشور به دلیل شرایط اکولوژیکی و مشکلات معیشتی، برای ادامه حیات و بقاء نیازمند بهره برداری از طبیعت اطراف می‌باشد؛ بنابراین امروزه استفاده‌های چندمنظوره و سرمایه‌گذاری در سایر منابع موجود در مراتع و بهره‌گیری از راهکارهای جایگزین مانند استفاده از محصولات مولد غیرچوبی، صمغ، گیاهان دارویی، محصولات غیر علوفه‌ای و اکوتوریسم می‌تواند افراد محلی را از فوایدی از جمله اشتغال و درآمدزایی بهره‌مند سازد.

در این راستا این تحقیق جهت بررسی میزان علاقه‌مندی و درآمد بهره‌برداران در استفاده از مراتع ییلاقی چهارباغ استان گلستان اجرا شد.



شکل ۱- موقعیت مراتع چهارباغ در استان گلستان و ایران

مراعات جهت چرای دام می‌باشد. نژاد دام در منطقه اکثراً گوسفند نژاد افشاری می‌باشد. درآمد اقتصادی اکثر مردم منطقه متکی به فروش دام، گوشت و لبنیات (کشک، روغن زرد، دوغ، کره و غیره) است و تعدادی از ساکنین حوزه علاوه بر دامداری به کشاورزی نیز مشغول هستند. محصولات اصلی کشاورزی شامل باقالا، نخود، گندم، سیب‌زمینی و تا حدودی لوبیاسبز و چغندر کشت می‌شود.

بررسی نظر بهره‌برداران در مورد سایر

بهره‌بردارها

این پژوهش بر اساس هدف انجام تحقیق، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از روش پیمایشی و اسنادی به گردآوری داده‌ها می‌پردازد. جامعه آماری در این پژوهش شامل بهره‌برداران می‌باشد: بهره‌برداران اصلی مراعات چهارباغ دامداری هستند که از سال‌های خیلی قبل به دامداری در این منطقه مشغول هستند که یا خود دارای پروانه چرا بوده یا این پروانه از اجداد خود به ارث برده‌اند.

با توجه به اینکه برای استفاده چندمنظوره از مرتع نظر بهره‌برداران اصلی مهم و اساسی به‌نظر می‌رسد، در این تحقیق نظر بهره‌برداران (دامداران) در مورد بهره‌بردارها، کارکردها، پتانسیل‌ها، امکانات، میزان درآمد هر فعالیت و غیره پرسیده شد.

جهت این امر از پرسشنامه و طرح سوالات چندگزینه‌ای (طیف لیکرت-۵گزینه‌ای) استفاده شد. پرسشنامه با استناد به مطالعات میدانی، پیشنهادی و مرور مطالعات مشابه و

منطقه مورد مطالعه کوهستانی و داری شیب‌های تند می‌باشد. مرتفع‌ترین نقطه منطقه دارای ارتفاع ۳۲۱۸ متر از سطح دریا و کم ارتفاع‌ترین نقطه منطقه دارای ارتفاع ۲۰۰۰ متر از سطح دریا می‌باشد. ارتفاع متوسط منطقه مورد مطالعه ۲۶۰۹ متر می‌باشد. حداکثر شیب منطقه مورد مطالعه ۶۱ درصد و حداقل شیب ۷ درصد می‌باشد. شیب متوسط مراعات چهارباغ ۳۴ درصد برآورد شده است. بیشترین سطح منطقه (۱۹۷۰/۷۶ هکتار- ۲۲/۲۳ درصد) در جهت جنوب‌شرقی و کمترین سطح منطقه (۲۸۴/۲۷ هکتار- ۳/۲ درصد) در دشت و بدون جهت قرار دارند. اقلیم منطقه مورد مطالعه با توجه به روش آمبروزه، ارتفاعات سرد و بر اساس روش دومارتن مدیترانه‌ای می‌باشد و همچنین قسمت عمده منطقه مورد مطالعه بر اساس روش فائو نیمه‌استپی سرد می‌باشد (۱۰).

سامان‌های عرفی

در مراعات ییلاقی چهارباغ گلستان و محدوده مورد مطالعه این تحقیق ۹ سامان عرفی وجود دارد که عبارتند از: چال‌خانه، یورت آقارضا، سلمه‌چال، کمرین، قلعه‌سر، سیاه‌پوش، وارا، لره کوه و مراعات حریم روستا و همچنین در مراعات چهارباغ ۱۵ نفر بهره‌بردار و دامدار با سابقه و دارای پروانه چرا وجود دارد. حدود ۶ سامان عرفی در مراعات مورد مطالعه بصورت مشاع اداره می‌شود (۶۷ درصد) و فقط ۲ سامان عرفی بصورت افزایی (۲۲ درصد) و یک سامان عرفی بصورت مراعات حریم (۱۱ درصد) است. مهمترین فعالیت اقتصادی ساکنین حوزه و مراعات مورد بررسی دامداری و بهره‌برداري از

در محدوده مناسب و مطلوبی قرار داشت. همچنین جهت آنالیز داده‌ها از نرم‌افزارهای Excel و Spss استفاده شد

نتایج

نظر بهره‌برداران در مورد سایر بهره‌بردارها

میزان علاقه بهره‌بردار به فعالیت و کسب درآمد از طریق دامداری و چرای دام نشان داد که حدود ۴۸ درصد بهره‌برداران دارای علاقه زیاد و خیلی زیاد به کسب درآمد و دامداری و چرای دام در مراتع مورد نظر هستند(جدول ۱).

خصوصیات منطقه مورد مطالعه طراحی شد. جامعه مورد مطالعه شامل بهره‌برداران ساکن در محدوده مورد مطالعه بودند که با توجه به تعداد کم بهره‌برداران در منطقه مورد مطالعه، تمامی افراد به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شدند و در صورت تمایل به مشارکت وارد پژوهش شدند و در تکمیل پرسشنامه مشارکت داشتند که در مجموع ۲۷ نفر بهره‌بردار در انجام این تحقیق همکاری کردند. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات افراد متخصص و دارای تجربه در این زمینه تایید و همچنین پایایی پرسشنامه از روش ضریب آلفای کرونباخ برآورد گردید. پایایی پرسشنامه برای بهره‌برداران برابر ۰/۸۱ به دست آمد که

جدول ۱- میزان علاقه بهره‌برداران به فعالیت و کسب درآمد از طریق دامداری، اکوتوریسم، زنبورداری و طریق بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

میزان علاقه بهره‌برداران به فعالیت و کسب درآمد	ردیف	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
دامداری	فراوانی	۴/۰۰	۴/۰۰	۶/۰۰	۱۱/۰۰	۲/۰۰
	درصد فراوانی	۱۴/۸۲	۱۴/۸۲	۲۲/۲۲	۴۰/۷۴	۷/۴۰
	درصد تجمعی	۱۴/۸۲	۲۹/۶۴	۵۱/۸۶	۹۲/۶	۱۰۰/۰۰
اکوتوریسم	فراوانی	۵/۰۰	۳/۰۰	۱۶/۰۰	۱/۰۰	۲/۰۰
	درصد فراوانی	۱۸/۵۲	۱۱/۱۱	۵۹/۲۶	۳/۷۰	۷/۴۰
	درصد تجمعی	۱۸/۵۲	۲۹/۶۳	۸۸/۸۹	۹۲/۵۹	۱۰۰/۰۰
زنبورداری	فراوانی	۱/۰	۹/۰۰	۸/۰۰	۶/۰۰	۳/۰۰
	درصد فراوانی	۳/۷	۳۳/۳۲	۲۹/۶۲	۲۲/۲۲	۱۱/۱۱
	درصد تجمعی	۳/۷	۳۷/۰۳	۶۶/۶۵	۸۸/۸۷	۱۰۰/۰۰
بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی	فراوانی	۳/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۰	۰/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۱۱/۱۱	۷۴/۰۷	۱۴/۸۲	۰/۰۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۱۱/۱۱	۸۵/۱۸	۱۰۰/۰	۰/۰۰	۰/۰۰

توجه به این نتایج و پتانسیل منطقه جهت زنبورداری با آموزش و توجیه عملی می توان جهت اشتغال زایی با این فعالیت در منطقه اقدام کرد. همچنین حدود ۸۵/۱۸ درصد بهره برداران یا اصلاً علاقه ای به فعالیت در زمینه بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی ندارند یا علاقه کم دارند و فقط حدود ۱۴/۸۲ درصد بهره برداران تنها به بهره برداری در این زمینه علاقه مند هستند.

نتایج حاصل از این بررسی نشان داد که حدود ۶۲/۹۵ درصد بهره برداران یا اصلاً با حضور گردشگر موافق نیستند یا دارای موافقت کم و متوسط با حضور گردشگر و توریست هستند (جدول ۲).

اکثر بهره برداران (۸۸/۸۷ درصد بهره برداران) علاقه ای به کسب درآمد و فعالیت در زمینه اکوتوریسم و سرمایه گذاری در این کار را ندارند و به نظر می رسد دلیل اصلی آن عدم آشنایی با این فعالیت و کسب درآمد در این زمینه است. تنها ۱۱ درصد بهره برداران علاقه به فعالیت در این زمینه هستند (جدول ۱) که این مطلب نیاز به آموزش و توجیه بهره برداران به این فعالیت را ایجاب می کند.

حدود ۳۳ درصد بهره برداران دارای علاقه زیاد و خیلی زیاد به فعالیت و کسب درآمد در زمینه پرورش زنبور عسل در منطقه هستند. حدود ۳۰ درصد دارای علاقه متوسط، ۳۳ درصد دارای علاقه کم و فقط ۳/۷ درصد اصلاً علاقه ای به این فعالیت ندارند (جدول ۱).

جدول ۲- موافقت با حضور گردشگر و توریست، زنبوردار، بهره بردار گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی در مراتع

چهارباغ

موافقت با حضور	ردیف	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
گردشگر و توریست	فراوانی	۲/۰	۳/۰۰	۱۲/۰۰	۸/۰۰	۲/۰۰
	درصد فراوانی	۷/۴	۱۱/۱۱	۴۴/۴۴	۲۹/۶۲	۷/۴۰
	درصد تجمعی	۷/۴	۱۸/۵۱	۶۲/۹۵	۹۲/۵۷	۱۰۰/۰۰
زنبوردار	فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۸/۰۰	۱۹/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۹/۶۲	۷۰/۳۷	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۹/۶۲	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
بهره بردار گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی	فراوانی	۰/۰۰	۲۲/۰۰	۵/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۸۱/۴۸	۱۸/۵۱	۰/۰۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۸۱/۴۸	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

زنبوردار نه تنها ضرری برای آن ها ندارد بلکه زنبور عسل باعث گرده افشانی گیاهان مرتعی و افزایش تولید مرتع می شود (جدول ۲). حدود ۸۱/۴۸ درصد بهره برداران (دامداران) با حضور بهره بردار از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

بررسی نظر بهره بردار در خصوص حضور یا عدم حضور زنبوردار در مراتع مورد نظر نشان داد که به ترتیب حدود ۲۹/۶ و ۷۰/۳۷ درصد افراد با حضور زنبوردار در منطقه دارای موافقت متوسط و زیاد هستند و به عقیده آن ها حضور

چگونگی تجربه و سابقه منطقه در زمینه دامداری و چرای دام نشان می‌دهد که حدود ۷۷ درصد بهره‌برداران بیان می‌کنند که منطقه دارای تجربه خوب و بسیار خوبی در زمینه دامداری و چرای دام است (جدول ۳).

موافق نیستند (جدول ۲) و دلیل آن‌ها این است که برداشت از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی علاوه بر تخریب و از بین رفتن پوشش گیاهی مرتع باعث کاهش تولید گیاهان و کاهش تولید علوفه برای دام‌هایشان می‌شود. نتایج بررسی نظر بهره‌بردار در مورد میزان و

جدول ۳- تجربه خوب مراتع چهارباغ در زمینه دامداری و چرای دام، گردشگری و اکوتوریسم، زنبورداری و

بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	ردیف	تجربه خوب مراتع چهارباغ
۳/۰۰	۱۸/۰۰	۶/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	فراوانی	در زمینه دامداری و چرای دام
۱۱/۱۱	۶۶/۶۷	۲۲/۲۲	۰/۰۰	۰/۰۰	درصد فراوانی	
۱۰۰/۰۰	۸۸/۸۹	۲۲/۲۲	۰/۰۰	۰/۰۰	درصد تجمعی	
۲/۰۰	۲/۰۰	۲۳/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	فراوانی	در زمینه گردشگری و اکوتوریسم
۷/۴۰	۷/۴۰	۸۵/۱۸	۰/۰۰	۰/۰۰	درصد فراوانی	
۱۰۰/۰۰	۹۲/۵۸	۸۵/۱۸	۰/۰۰	۰/۰۰	درصد تجمعی	
۲/۰۰	۱۶/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۰	۰/۰۰	فراوانی	در زمینه زنبورداری و پرورش زنبورعسل
۷/۴۰	۵۹/۲۵	۱۸/۵۱	۱۴/۸۱	۰/۰۰	درصد فراوانی	
۱۰۰/۰۰	۹۲/۵۷	۳۳/۳۲	۱۴/۸۱	۰/۰۰	درصد تجمعی	
۰/۰۰	۲/۰۰	۸/۰۰	۱۷/۰۰	۰/۰۰	فراوانی	در زمینه بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی
۰/۰۰	۷/۴۰	۲۹/۶۲	۶۲/۹۶	۰/۰۰	درصد فراوانی	
۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۹۲/۵۸	۶۲/۹۶	۰/۰۰	درصد تجمعی	

و تجربه خوب و بسیار خوبی در زمینه پرورش زنبورعسل و جذب زنبوردار به منطقه داشته و همه ساله با توجه به وضعیت آب و هوای منطقه زنبورداران به منطقه کوچ کرده و از منطقه استفاده می‌کنند.

حدود ۶۲/۹۶ درصد بهره‌برداران بیان می‌کنند که مراتع مذکور بهره‌برداری کم، ۲۹/۶۷ درصد بهره‌برداران، بهره‌برداری متوسط و فقط ۷/۴ درصد نظر بهره‌برداری زیاد در مورد گیاهان دارویی دارند. به عبارتی اکثر بهره‌برداران (دامداران) از نوع گیاهان دارویی و طریقه

حدود ۱۰۰ درصد بهره‌برداران بیان می‌کنند که با توجه به هوای شرجی و گرم شهرستان گرگان در طول تابستان و هوای خنک و مطبوع مراتع ییلاقی چهارباغ و همچنین مناظر بکر، پوشش گیاهی منحصر به فرد و چشمه‌سارهای زیبا منطقه دارای تجربه بسیار خوب در زمینه گردشگری و جذب توریسم است (جدول ۳).

همچنین با توجه به نظر حدود ۶۶/۶ درصد بهره‌برداران، منطقه با توجه به پتانسیل‌ها و گیاهان گلدار شهدزا و گرده‌زای موجود سابقه

دارای نظر درآمد متوسط، ۱۸/۵ درصد دارای نظر درآمد زیاد و تنها ۳/۷ درصد دارای نظر درآمد خیلی زیاد ناشی از فعالیت دامداری و چرای دام هستند (جدول ۴).

برداشت و اندام دارویی و همچنین ارزش اقتصادی این گیاهان آگاهی ندارند که این امر لزوم آموزش بهره برداری از گیاهان دارویی را مشخص می کند (جدول ۳). ۳۷ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد کم، ۴۰/۷ درصد

جدول ۴- میزان درآمد از فعالیت دامداری و چرای دام، فعالیت گردشگری و اکوتوریسم، زنبورداری و پرورش زنبور عسل و بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی در مراتع چهارباغ

میزان درآمد	ردیف	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فعالیت دامداری و چرای دام	فراوانی	۰/۰۰	۱۰/۰۰	۱۱/۰۰	۵/۰۰	۱/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۳۷/۰۳	۴۰/۷۴	۱۸/۵۱	۳/۷۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۳۷/۰۳	۷۷/۷۷	۹۶/۲۸	۱۰۰/۰۰
گردشگری و اکوتوریسم	فراوانی	۰/۰۰	۴/۰۰	۱۹/۰۰	۴/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۱۴/۸۱	۷۰/۳۷	۱۴/۸۱	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۱۴/۸۱	۸۵/۱۸	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
زنبورداری و پرورش زنبور عسل	فراوانی	۰/۰۰	۴/۰۰	۸/۰۰	۱۵/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۱۴/۸۱	۲۹/۶۲	۵۵/۵۵	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۱۴/۸۱	۴۴/۴۳	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی	فراوانی	۰/۰۰	۲۲/۰۰	۳/۰۰	۲/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۸۱/۴۸	۱۱/۱۱	۷/۴۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۸۱/۴۸	۹۲/۵۸	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰

خوراکی نشان می دهد که ۸۱/۴۸ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد کم، ۱۱/۱۱ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد متوسط و ۷/۴ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد زیاد هستند (جدول ۴).

نظر بهره بردار در مورد میزان پتانسیل، ظرفیت و قابلیت مرتع مورد نظر جهت دامداری و چرای دام نشان داد که ۱۸/۵۱ درصد بهره برداران دارای نظر پتانسیل متوسط، ۷۰/۳۷ درصد دارای نظر پتانسیل زیاد و ۱۱/۱۱ درصد دارای نظر پتانسیل خیلی زیاد هستند (جدول ۵).

درخصوص درآمد حاصل از فعالیت های گردشگری و اکوتوریسم، ۱۴/۸ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد کم، ۷۰/۳۷ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد متوسط و ۱۴/۸۱ درصد دارای نظر درآمد زیاد هستند (جدول ۴).

۱۴/۸ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد کم، ۲۹/۶۲ درصد دارای نظر درآمد متوسط و ۵۵/۵۵ درصد بهره برداران دارای نظر درآمد زیاد در مورد درآمدهای ناشی از فعالیت در زمینه زنبورداری و پرورش زنبور عسل هستند. نتایج بررسی میزان درآمد از طریق فعالیت در زمینه بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و

جدول ۵- میزان پتانسیل مراتع چهارباغ جهت فعالیت‌های دامداری و چرای دام، گردشگری و اکوتوریسم، زنبورداری و پرورش زنبورعسل و بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

میزان پتانسیل مراتع	ردیف	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فعالیت دامداری و چرای دام	فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۵/۰۰	۱۹/۰۰	۳/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۷۰/۳۷	۱۱/۱۱
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۸۸/۸۸	۱۰۰/۰۰
فعالیت گردشگری و اکوتوریسم	فراوانی	۰/۰۰	۲/۰۰	۱۹/۰۰	۶/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۷/۴۰	۷۰/۳۷	۲۲/۲۲	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۴/۷۰	۷۷/۷۷	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
فعالیت زنبورداری و پرورش زنبورعسل	فراوانی	۰/۰۰	۴/۰۰	۹/۰۰	۱۴/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۱۴/۸۲	۳۳/۳۳	۵۱/۸۵	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۱۴/۸۱	۴۸/۱۵	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
فعالیت بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی	فراوانی	۰/۰۰	۲/۰۰	۲۳/۰۰	۲/۰۰	۰/۰۰
	درصد فراوانی	۰/۰۰	۷/۴۰	۸۵/۲۰	۷/۴۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۷/۴۰	۹۲/۶	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰

پتانسیل، ظرفیت و قابلیت مرتع مورد نظر برای بهره‌برداری و استفاده اقتصادی از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی نشان می‌دهد که ۷/۴ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل کم و زیاد و ۸۵/۲ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل متوسط هستند (جدول ۵).

جدول ۶ نظر بهره‌بردار را در مورد میزان امکانات و تجهیزات منطقه برای فعالیت دامداری و چرای دام بیان می‌کند. با توجه به این جدول ۱۱/۱۱ درصد بهره‌برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات متوسط، ۸۱/۴۸ درصد بهره‌برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات زیاد و ۷/۴ درصد بهره‌برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات خیلی زیاد هستند.

در مورد میزان پتانسیل، ظرفیت و قابلیت مرتع مورد نظر جهت اکوتوریسم و جذب گردشگر، ۷/۴ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل کم، ۷۰/۳۷ درصد دارای نظر پتانسیل متوسط و ۲۲/۲۲ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل زیاد هستند.

همچنین نظر بهره‌بردار در مورد میزان پتانسیل، ظرفیت و قابلیت مرتع مورد نظر را جهت زنبورداری و پرورش زنبورعسل نشان داد که ۱۴/۸۲ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل کم، ۳۳/۳۳ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل متوسط و ۵۱/۸۵ درصد بهره‌برداران دارای نظر پتانسیل زیاد هستند. نتایج بررسی نظر بهره‌بردار در مورد میزان

جدول ۶- میزان امکانات و تجهیزات مراتع چهارباغ جهت فعالیتهای دامداری و چرای دام، گردشگری و اکوتوریسم، زنبورداری و پرورش زنبورعسل و بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

میزان امکانات و تجهیزات مراتع	ردیف	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
	فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۳/۰۰	۲۲/۰۰	۲/۰۰
فعالیت دامداری و چرای دام	درصد فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۱/۱۱	۸۱/۴۸	۷/۴۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۱/۱۱	۹۲/۵۹	۱۰۰/۰۰
	فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۶/۰۰	۱/۰۰	۰/۰۰
فعالیت گردشگری و اکوتوریسم	درصد فراوانی	۰/۰۰	۰/۰۰	۹۶/۲۹	۳/۷۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۰/۰۰	۹۶/۲۹	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
	فراوانی	۰/۰۰	۳/۰۰	۱۶/۰۰	۸/۰۰	۰/۰۰
فعالیت زنبورداری و پرورش زنبورعسل	درصد فراوانی	۰/۰۰	۱۱/۱۱	۵۹/۲۵	۲۹/۶۲	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۰/۰۰	۱۱/۱۱	۷۰/۳۶	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰
	فراوانی	۳/۰۰	۱۸/۰۰	۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۰۰
فعالیت بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی	درصد فراوانی	۱۱/۱۱	۶۶/۶۶	۱۸/۵۱	۳/۷۰	۰/۰۰
	درصد تجمعی	۱۱/۱۱	۷۷/۷۷	۹۶/۲۸	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰

صنعتی و خوراکی نشان داد که ۱۸/۵۱ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات متوسط، ۶۶/۶۶ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات کم و ۳/۷ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات زیاد هستند (جدول ۶).

بررسی نظر بهره بردار در مورد میزان نیاز به آموزش برای فعالیت دامداری و چرای دام نشان داد که ۱۱/۱۱ درصد نظر اصلاً نیازمند به آموزش، ۱۱/۱۱ درصد بهره برداران نظر کم به آموزش، ۴۴/۴۴ درصد بهره برداران نظر نیاز متوسط به آموزش، ۶۲/۲۵ درصد بهره برداران نظر زیاد به آموزش و ۷/۴ درصد بهره برداران نیاز خیلی زیاد به آموزش دارند، را بیان کردند (جدول ۷).

نتایج حاصل از بررسی نظر بهره بردار (دامدار) در مورد میزان امکانات و تجهیزات منطقه جهت فعالیت گردشگری و جذب اکوتوریسم نشان می دهد که ۹۶/۲۹ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات متوسط و ۳/۷ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات زیاد هستند. ۱۱/۱۱ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات کم، ۵۹/۲۵ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات متوسط و ۲۹/۶۲ درصد بهره برداران دارای نظر امکانات و تجهیزات زیاد جهت فعالیت زنبورداری و پرورش زنبورعسل هستند. همچنین بررسی نظر بهره بردار (دامدار) در مورد میزان امکانات و تجهیزات منطقه جهت فعالیت و بهره برداری از گیاهان دارویی،

جدول ۷- میزان آموزش بهره‌بردار برای فعالیت‌های دامداری و چرای دام، گردشگری و اکوتوریسم، زنبورداری و پرورش زنبورعسل و بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

ردیف	خیلی کم	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میزان آموزش بهره‌بردار
۱	۳/۰۰	۳/۰۰	۱۲/۰۰	۷/۰۰	۲/۰۰	فراوانی
۲	۱۱/۱۱	۱۱/۱۱	۴۴/۴۴	۲۵/۶۲	۷/۴۰	درصد
۳	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۶۶/۶۶	۹۲/۵۸	۱۰۰/۰۰	فراوانی
۴	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۶۶/۶۶	۹۲/۵۸	۱۰۰/۰۰	درصد
۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۸/۰۰	۹/۰۰	۰/۰۰	تجمعی
۶	۰/۰۰	۰/۰۰	۶۶/۶۷	۳۳/۳۳	۰/۰۰	فراوانی
۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۶۶/۶۷	۳۳/۳۳	۰/۰۰	درصد
۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۶۶/۶۷	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰	فراوانی
۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۶۶/۶۷	۱۰۰/۰۰	۰/۰۰	درصد
۱۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۰/۰۰	۱۰/۰۰	۲/۰۰	تجمعی
۱۱	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۳۷/۰۳	۳۷/۰۳	۷/۴۰	فراوانی
۱۲	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۳۷/۰۳	۳۷/۰۳	۷/۴۰	درصد
۱۳	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۵۵/۵۴	۹۲/۵۷	۱۰۰/۰۰	فراوانی
۱۴	۰/۰۰	۱۸/۵۱	۵۵/۵۴	۹۲/۵۷	۱۰۰/۰۰	درصد
۱۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۶/۰۰	۱۶/۰۰	۴/۰۰	تجمعی
۱۶	۰/۰۰	۳/۷۰	۲۲/۲۲	۵۹/۲۶	۱۴/۸۲	فراوانی
۱۷	۰/۰۰	۳/۷	۲۵/۹۲	۸۵/۱۸	۱۰۰/۰۰	درصد
۱۸	۰/۰۰	۳/۷	۲۵/۹۲	۸۵/۱۸	۱۰۰/۰۰	تجمعی

درصد بهره‌برداران نظر نیاز متوسط به آموزش، ۳۷/۰۳ درصد بهره‌برداران نظر زیاد به آموزش و ۷/۴ درصد بهره‌برداران نیاز خیلی زیاد به آموزش دارند، را بیان کردند.

همچنین بررسی نظر بهره‌بردار در مورد میزان نیاز به آموزش برای فعالیت بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی نشان داد که ۳/۷ درصد بهره‌برداران نظر نیاز کم به آموزش، ۲۲/۲۲ درصد بهره‌برداران نظر نیاز متوسط به آموزش، ۵۹/۲۶ درصد بهره‌برداران

جدول ۷ نظر بهره‌بردار را در مورد میزان نیاز به آموزش برای فعالیت گردشگری و جذب توریسم نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، ۶۶/۶۷ درصد نظر متوسط نیازمند به آموزش و ۳۳/۳۳ درصد بهره‌برداران نظر نیاز زیاد به آموزش دارند، را بیان کردند.

نظر بهره‌بردار (دامدار) در مورد میزان نیاز به آموزش جهت فعالیت زنبورداری و پرورش زنبورعسل نشان داد که ۱۸/۵۱ درصد بهره‌برداران نظر نیاز کم به آموزش، ۳۷/۰۳

این منابع صورت نگیرد. با استفاده چندمنظوره از مراتع می توان در جهت اقتصادی کردن مراتع و پایداری اکوسیستم گام برداشت. البته جهت مدیریت پایدار مرتع، محاسبه ظرفیت مراتع و تعیین حد بهره برداری مجاز گونه های مهم و کلیدی مراتع لازم و ضروری می باشد (۳ و ۱۷).

نتایج این بررسی نشان دهنده بالابودن علاقه مندی بهره برداران به فعالیت در زمینه دامداری می باشد به طوری که ۴۸/۱ درصد بهره برداران دارای علاقه زیاد و خیلی زیاد به فعالیت در این زمینه بودند، در حالی که کمترین علاقه مندی را به فعالیت در زمینه بهره برداری از گیاهان دارویی از خود نشان دادند. یکی از دلایل اصلی عدم علاقه به فعالیت در زمینه بهره برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی آگاهی کم بهره برداران از شناخت گونه های دارویی، صنعتی، صنعتی و خوراکی و خوراکی، نوع مواد موثره و اثر این گیاهان می باشد و همچنین به نظر آنان بهره برداری از این گیاهان دارویی مشکل و اقتصادی نمی باشد. با توجه به این موضوع شناسایی نوع گیاهان دارویی، مواد موثره، طریق برداشت و اندام دارویی و همچنین توجیه کردن اقتصادی بودن بهره بردار با کارشناسان مجرب و خبره را ایجاد می کند. مهم ترین عامل افزایش دهنده پتانسیل منطقه چهارباغ استان گلستان، تولید بالای گیاهان دارویی و درصد بالای ترکیب این گیاهان در پوشش گیاهی منطقه می باشد. در مقابل کوهستانی بودن منطقه و شیب بالای آن سبب کاهش پتانسیل منطقه می شود.

نظر زیاد به آموزش و ۱۴/۸۲ درصد بهره برداران نیاز خیلی زیاد به آموزش دارند، را بیان کردند (جدول ۷).

بحث و نتیجه گیری

در سال های اخیر گرایش مردم به استفاده از داروهای با منشأ گیاهی به دلیل عوارض جانبی و سوء داروهای شیمیایی، افزایش چشمگیری داشته است. کشور ایران با دارا بودن تنوع آب و هوایی گسترده و ذخایر ژنتیکی گیاهی فراوان، یکی از غنی ترین کشورها از نظر امکانات و استعداد های طبیعی برای کشت و پرورش انواع گیاهان از جمله گیاهان دارویی به شمار می رود (۱۴).

مراتع به عنوان یکی از ارزشمندترین سرمایه های طبیعی هر کشور محسوب می شوند که دارای کارکردهای متنوعی در زمینه های مختلف از جمله تولید فرآورده های دامی، داروئی، صنعتی، تعادل آب و هوایی و حفاظت آب و خاک می باشند (۷).

در صورت عدم وجود تلاش برای حفاظت از مراتع و جلوگیری از تخریب این اراضی با ارزش، تخریب و از بین رفتن شتاب بیشتری پیدا خواهد کرد. بنابراین با اقدامات مداوم و مناسب و ارائه دقیق برنامه های مدیریتی می توان از نابودی پوشش گیاهی، خاک و کاهش منابع آب در اراضی مرتعی جلوگیری نمود و جهت حفظ و استفاده پایدار این منابع اقدام کرد. از سوی دیگر اقدامات و برنامه ریزی ها باید به گونه ای باشد که بهره برداری بهینه و پایدار از مراتع در کنار نیازها و شرایط بهره برداران صورت گیرد. به گونه ای که ضمن بهره برداری از مراتع، تخریب

ورودی و انجام چرا مطابق با اصول اکولوژیکی علاوه بر جبران مسایل اقتصادی ناشی از کم کردن تعداد دام از احیای پوشش گیاهی و ارتقای غنای گونه‌های گیاهان دارویی استفاده نمود (۱۳). به عبارتی بهره‌برداری مبتنی بر اصول اکولوژیک از گیاهان دارویی، می‌تواند نقش مهمی در اقتصاد و اشتغال محلی ایفا کند (۸).

بیشترین موافقت با حضور زنبورداران و کمترین موافقت با حضور بهره‌برداران گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی در این مناطق مشاهده شد. این مراتع ییلاقی به دلیل دارا بودن آب و هوای معتدل و پوشش گیاهی فراوان، مناطق مناسب برای پرورش زنبورعسل محسوب می‌شوند که این نظر با نتایج سایر پژوهش‌ها نیز همخوانی دارد (۱۹).

با توجه به صحبت‌های انجام شده با بهره‌برداران (دامداران منطقه) در مورد حضور گردشگر و توریست، آن‌ها بیان می‌کنند که اکثر گردشگران زباله‌های خود را در منطقه رها می‌کنند و این برای دام‌های آن‌ها بسیار ضرر داشته و خوردن زباله‌ها به خصوص پلاستیک باعث مرگ دام می‌شود و همچنین گردشگر با افروختن آتش برای تهیه خوراک باعث آتش‌سوزی در مرتع مذکور می‌گردد، که نظر بهره‌بردار بسیار منطقی است. همه این موارد ذکر این نکته را ایجاب می‌کند که با توجه به این‌که منطقه از لحاظ اکوتوریسمی و گردشگری بسیار مناسب است، محل‌هایی مشخص شود که گردشگران فقط در این محل‌ها مستقر شده و استفاده کنند.

بررسی های میدانی نشان دهنده استفاده از تنها تعداد محدودی از گیاهان دارویی مانند آویشن و بومادران بوده و گیاهانی مانند گون پنبه ای و چوبک با وجود تولید بالا و درصد ترکیب بالا در پوشش گیاهی منطقه مورد بهره برداری و استفاده قرار نمی گیرند (۲۰) که با صدور پروانه بهره برداری می‌توان ضمن کاهش فشار چرا به بهبود وضعیت معیشتی بهره‌برداران نیز کمک کرد.

بیشترین میزان امکانات و تجهیزات و پتانسیل مراتع در زمینه فعالیت‌های دامداری و پرورش زنبورعسل و کمترین میزان این موارد در خصوص گیاهان دارویی مشاهده شد. طبق نظر بهره‌برداران بیشترین میزان آموزش در زمینه گیاهان دارویی مورد نیاز می‌باشد.

با توجه به نظر کارشناسان و بهره‌برداران منطقه مهمترین مشکلات منطقه چرای مفرط (تعداد زیاد واحد دامی)، خشکسالی و کمبود بارش، مشکلات اقتصادی (تک معیشتی بودن) و همچنین عدم رعایت قوانین و مقررات توسط مجریان امر (منابع طبیعی و محیط زیست) می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی قابلیت مراتع نیمه استپی جهت بهره برداری از گیاهان دارویی و نیز تولید علوفه در ۱۲ رویشگاه معرف کشور نشان داد که تنها ۱۷ درصد رویشگاه‌ها در مجموع، از نظر تمامی معیارها غیرشایسته برای بهره برداری از گیاهان دارویی هستند، ۳۳ درصد دارای شایستگی مطلوب، ۲۵ درصد دارای شایستگی متوسط و ۲۵ درصد دارای شایستگی کم می‌باشند.

در مراتع دارای پتانسیل مناسب جهت تولید گیاهان دارویی می‌توان با کاهش تعداد دام

امکانات رفاهی و تعیین محل‌هایی برای فعالیت‌های زنبورداری، گردشگری و برداشت از گیاهان دارویی، ضمن حفظ این منابع با ارزش به افزایش درآمد اقتصادی و اشتغال‌زایی بهره‌برداران منطقه کمک شود تا موجبات توسعه پایدار در مراتع مورد نظر فراهم گردد.

نتایج نشان دهنده پتانسیل مطلوب منطقه جهت استفاده چندمنظوره می‌باشد که پیشنهاد می‌شود با انجام راهکارهای مدیریتی جامع توسط مجریان (کارشناسان اداره منابع طبیعی و محیط زیست و سایر مسئولین مرتبط) و بهره‌برداران (دامداران) و رعایت اصول اکولوژیکی، سرمایه‌گذاری، فراهم کردن

Reference:

- ۱- Arzani, H. and Motamedi, J., ۲۰۱۹. Reducing pressure on rangelands through economicization of rangeland management. *Journal of Iran Nature*, ۴(۲), pp.۷-۱۴. (In Persian).
- ۲- Arzani, H., Amadi, H., Jafari, M., Azarnivand, H., Salajegheh, A. and Tavili, A., ۲۰۰۸. Manual of determination criterions and index rangeland suitability. Forests, Range and Watershed Management Organization, ۳۶p. (In Persian).
- ۳- Arzani, H., Azhdari, Gh. and Mousavi, A., ۲۰۱۲. Classification of Taleghal Rangelands for Medical Plants Use and Sustainable Development. *Journal of Sustainable Development*, ۴(۵), pp.۱۱-۱۸. (In Persian).
- ۴- Arzani, H., Borhani M. and Charehsaz, N., ۲۰۱۶. World rangelands, developments and future vision. Pooneh Publishing, ۳۶۰p. (In Persian).
- ۵- Behmanesh, B., Heshmati, Gh. and Baghani, M., ۲۰۰۸. Medicinal plants diversity of Chaharbagh Rngelands. *Journal of Rangeland*, ۲(۲), pp.۱۴۱-۱۵۰. (In Persian).
- ۶- Costanza, R., DeGroot, R., Sutton, P., VanderPloeg, S.S., Anderson, H.J., Kubiszewski, I., Farber, S. and Turner, R.K., ۲۰۱۴. Changes in the global value of ecosystem services. *Journal of Global Environmental Change*, ۲۶, pp.۱۵۲-۱۵۸.
- ۷- Eftekhari, A.R., Arzani, H., Zandi Esfahan, E. and Alizadeh, E., ۲۰۱۶. Effect of range management plan on range condition (Case study: Zarandieh region, Markazi province). *Journal of Rangeland and Desert Research*, ۲۳(۲), pp.۲۰۹-۲۱۸. (In Persian).
- ۸- Fakhimi, E., Motamedi, J., Gholipour, Z., Soleimani, E. and Shamsoddini, Sh., ۲۰۲۱. Economic evaluation of medicinal plants exploitation, Aliabad Mosiri rangelands, Koohrang Bakhtiari. *Journal of Range and Watershed Management*, ۷۴(۳), pp.۶۳۳-۶۴۷. (In Persian).
- ۹- Ghobadi, L., Moameri, M. and Abbasi Khalki, M., ۲۰۲۱. Factors affecting on rangelands degradation among ranchers in Namin County's rural areas. *Quarterly Journal of Space Economy & Rural Development*, ۱۰(۳۶), pp.۲۱۳-۲۳۴. (In Persian).
- ۱۰- Golestan meteorology department. ۲۰۱۵. <http://portal.golestanmet.ir>. (In Persian).
- ۱۱- Jahantab, E., Sharafatmandrad, M. and Khosravi Mashizi, A., ۲۰۲۲. Investigating the effect of grazing on the potential of pollination services in Malah Shoreh and Gorgo rangelands of Boyer-Ahmad city. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, ۲۸(۳), pp.۴۸۲-۴۹۲. (In Persian).
- ۱۲- Keyvan Behjou, F., Esmailnejad Onari, A. and Ghanbari, S., ۲۰۲۲. Range management plans and production and economic of rangeland users (Case study: Nir rangelands, Ardebil Province). *Iranian Journal of Range and Desert Research*, ۲۸(۲), pp.۲۵۲-۲۶۵. (In Persian).
- ۱۳- Motamedi, J., Sefidkon, F., Arzani, H., Asri, Y., Najafpour Navaei, M., Khalifezadeh, R., Najibzadeh, M. R., Zinali, H., Davazdah Emami, S., Fakhimi, E., Dashti, M., Rashvand, S., Parsaei, L., Azhir F. and Ghelichnia, H., ۲۰۲۲. Assessing of the multi-purpose use of the rangelands representing the semi-steppe region of the country. *Rangeland*, ۱۵(۴), pp.۶۹۳-۷۰۷. (In Persian).
- ۱۴- Omid baigi R. ۲۰۰۴. Production and processing of medicinal plants. Astane Ghodse Razavi Publication, ۱۴۹(۳), p.۳۹۷. (In Persian).
- ۱۵- Pezeshki, M.H., Motamedi, J., Alijanpour, A., Souri, M., Najibzadeh, M.R. and Arzani, H., ۲۰۲۰. Different approaches to determine the suitability of rangelands for medicinal plants exploitation (Case study: Mountain rangeland of Arshad Chaman, Sahand, East Azarbaijan). *Journal of Medicinal and Aromatic Plants*, ۳۶(۱), pp.۱۰۴۴-۱۰۵۷. (In Persian).
- ۱۶- Society of Range Management: A Glossary of Terms used in Range Management, ۲۰۰۷, USA.

- ۱۷-Soltanipoor , M., Nateghi , S., Hajebi , A. and Souri, M., ۲۰۲۲. Determine the most appropriate level of utilization authorized of forage species on *Desmostachya bipinnata*, *Halocnemum strobilaceum* and *Aeluropus lagopoides* in Zaminsang Region in Hormozgan province. *Journal of Rangeland and Desert Research*, ۲۹(۱), pp.۱۱-۲۰. (In Persian).
- ۱۸-Yari, R. ۲۰۱۶. Ecological and Socio-Economic Potential Assessment of Summer Rangelands Ecosystem for Integrated Landscape Management (Case Study: Chahar Bagh Rangelands in Golestan Province). Ph.D Thesis, Faculty of Watershed and Range Management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources. (In Persian).
- ۱۹-Yari, R., Heshmati, G. and Rafiee, H., ۲۰۱۶. Assessing the potential of beekeeping and determination of attractiveness range plants used bee by using geographic information system in Char-Bagh summer rangelands, Golestan. *RS & GIS for Natural Resources*, ۷(۳), pp. ۱-۱۷. (In Persian).
- ۲۰-Yari, R., Heshmati, G. and Rafiee, H., ۲۰۱۹. Potential of available species in Chhar-Bagh summer rangelands, For medicinal, industrial and edibility use, Golestan Province, Iran. *Journal of Rangeland*, ۱۳(۳), pp.۳۵۰-۳۶۷. (In Persian).

Investigation of farmers' opinions regarding the multi-purpose use of Chaharbagh summer pastures in Golestan province

Reza Yari^{۱*}, Seyede Mahbubeh Mirmiran^۲

Abstract

Multipurpose use and investment in potential resources available in rangelands such as the use of medicinal plants as well as attention to the tourism and ecotourism industry can benefit local people from benefits such as employment and income generation. Therefore, this study was conducted to investigate the views of users regarding exploitation, potentials, facilities, income and education about Chaharbagh summer rangelands in Golestan province. The interview was conducted randomly among ۲۷ exploits. The validity of the questionnaire was confirmed using the opinions of experts and experienced in this field and also the reliability of the questionnaire was estimated using Cronbach's alpha coefficient method. The reliability of the questionnaire for users was equal to ۰.۸۱, which was in the appropriate and desirable range. Excel and Spss software were also used to analyze the data. The results show the highest interest, good experience, potential of rangelands and facilities and equipment from the perspective of users in the field of livestock activities and livestock grazing and the lowest amount of them in the activities of exploitation of medicinal, industrial and edible plants. So that ۴۸,۱٪ are very and very interested in activities and earning, ۷۷,۷۸٪ are in good experience of Chaharbagh rangelands and ۸۱,۴۸٪ of them are in high and very high rangelands potential and up to ۸۸٪ of them are in high facilities and They mentioned a lot of pastures in the field of animal husbandry and grazing. The highest level of agreement with the presence and also the highest level of income was observed in beekeeping activities. ۷۰,۳۷٪ of the farmers had a lot of agreement with the presence of beekeepers in these pastures and from the point of view of ۵۰٪ of them, this activity has the highest income. More than ۷۴٪ of users also expressed the need for more and more training in the use of medicinal plants. In general, the results show the desired potential of the region for multi-purpose use, especially in the field of livestock and beekeeping activities.

Keywords: Ecotourism, Ecological Sustainability, Medicinal Plants, Alternative Livelihood.

^۱*Assistant Professor, Khorasan-e-razavi Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Mashhad, Iran.

yarireza۱۳۶۴@gmail.com

^۲Assistant Professor, Khorasan-e-razavi Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Mashhad, Iran.